

Moral/etik og religion

Kan moralen/etikken være uafhængig af religionen?

Af Werner Bovin

Etik er leksikalt defineret som moralfilosofi, og de spørgsmål, den fortrinsvis beskæftiger sig med, er: Hvad er godt og hvad er ondt? - Hvilken livsførelse er den rigtige? - Kan det afgøres, hvilken samfundsform, der vil føre til størst lykke? - Er alle etiske normer skabt af mennesker?

Ordene etik og moral bruges ofte synonymt, men når de forsøges adskilt, defineres etik som den videnskabelige undersøgelse af moralen og dens grundlag (f.eks. religiøs eller verdslig). Moralens er da en persons mere eller mindre bevidste praktiske regler for, hvad man bør og ikke bør gøre eller mene, og ikke mindst om hans evne til at praktisere disse regler. Man taler ofte om et menneskes gode eller dårlige moral.

Spørgsmålet: "Er alle etiske/moralske regler skabt af mennesker?" fører hen til forholdet mellem moral og religion, idet mange er af den opfattelse, at moralen er knyttet til en religion, og at man derfor ikke kan tænke sig en moral uden en religion som reference. Andre vil mene, at man udmærket kan tale om en stabil og brugbar moral med en verdslig eller humanistisk baggrund.

Biskop Jan Lindhardt har i forbindelse med et interview, hvor man kommenterer hans bog "Ned fra soklen - Om etikken forsvinden og mulige genkomst" udtalt følgende: "Vi har mistet kompasset. Etikken er blevet hjemløs, men vi har brug for den, og derfor skal kirken atter til at moralisere. Man råber meget på etik, men når vi så får brug for den, er der ikke rigtig plads til den. Grundlæggende opfører vi os da ikke meget værre, end man gjorde før i tiden, men vi har mistet kompasset. Og kompasset i den kristne kultur er, at vi er vendt mod næsten. Vi tænker selvfølgelig stadig på næsten, men vi har gjort en dyd ud af, at man gør, hvad man har lyst til, og hvad der er godt for en selv. Hvis vi gør noget for andre, vil vi derfor altid gøre det med udgangspunkt i os selv. Det er en syg måde at tænke på, som lægger en egocentrisk dyne ned over det hele og gør det umuligt at tale om etik. Efter alle sætninger er vi nødt til at sige "synes jeg" eller "føler jeg"."

Lindhardts udtalelse indeholder nogle interessante og måske rigtige betragtninger, men der er her tilsyneladende tale om "pligtetik", hvor udgangspunktet er den teologiske forestilling, at man fra fødselen har en skyld, som det ikke er muligt selv at betale af på, og at retfærdiggørelsen kun kan ske ved troen på, at Guds søn Jesus Kristus ved sin lidelse på korset betalte for vore synder. Med troen følger så en frelse, der samtidig giver mulighed for de "sande" gode gerninger.

I den ældre teologi kunne man endda møde den påstand, at de "tilsyneladende" gode gerninger fra ikke troende var Djævelens påhit, som skulle skjule den egentlige ondskab, som altså lå bag disse efter menneskelig opfattelse gode gerninger.

Her har teologen med denne spidsfindige udlægning udnævnt sig selv eller kirken som autoriteten, der både ved, hvad Gud og sandheden er. Teologien vil åbenbart forhindre selvstændigt tænkende mennesker i at skabe deres egne subjektive forestillinger med udgangspunkt i deres personlige erfaringer og samvittighed.

Spørgsmålet er, om ikke den autoritært styrede etik kan være direkte farlig. Kompasset er her i virkeligheden ikke rettet mod næsten, men mod nogle åbenbaringer, der er mange hundrede år gamle og derfor præget af en forældet tankegang og nogle datidige politiske forhold.

Tænk her på de fordømmelser af andre trosretninger, som man kan finde i de kristne bekendelser. De har givet anledning til en forfølgelse og nogle religionskrige, som langt de fleste mennesker i dag med en selvstændig og uafhængig samvittighed tager klart afstand fra. Dengang var det åbenbart en forudsætning for at være "næsten" i kristen forstand, at man havde den autoriserede kristne tro.

Dette, at tænke på næsten, er i teologisk forstand i første række blevet til et forsøg på omvendelse til den kristne opfattelse om syndefald og sonoffer, for at opnå frelse. Det er en smuk, "næstekærlig" tanke, men med uhyggelige konsekvenser, da den ikke tager hensyn til andre menneskers åndelige ståsted, og udnævner sig selv til autoriteten, der kender den ufravigelige sandhed om livets mysterium, og hvad der er sand kærlighed - altså den rette etik.

Hvad med lidt ydmyghed og respekt for andres livsopfattelser? Det er en betydningsfuld etik, som enhver religion – også kristendommen - er nødt til at praktisere, hvis jorden skal blive et fredeligt sted at leve for menneskeheden.

Moralens forankring i en religion fører til nogle ofte nedarvede mere eller mindre absolutte værdier i modsætning til den verdslige moral, der er menneskeskabt ud fra et nutidigt behov og derfor afhængig af menneskehedens stadi. Med en vis ret kan man betegne denne moral som nytte-moral og man kender også betegnelsen nytte-etik.

Det religiøst forankrede menneske har svært ved at forstå, hvorledes det "ikke troende" menneske kan begrunde sine moralske valg. Hvad er motivationen for at håndhæve en bestemt moral, når der ikke er en instans udenfor og måske over mennesket, som forlanger den? Der synes hos disse mennesker at være behov for nogle absolutte værdier, som er indiskutable og gældende nu og i al fremtid - en tradition, kirken, som autoritetens repræsentant, bærer videre, og som den står som garant for.

Denne efterlyste begrundelse kan man hos nogle "ikke troende" finde i den følelse, at disse normer er en instans (autoritet) inde i dem selv - en kim som er en del af det vi kalder mennesket.

Man kan begrunde denne holdning med, at menneskehedens udvikling har fremvist en stadig sublimering af moralforestillingerne. Når disse forestillinger er knyttet til ydre autoriteters nedfældede lovbud, vil de have en tendens til at låse sig fast i en oldtids- eller middelaldermoral, der ikke er i trit med tiden.

Moralens efter manges mening positive udvikling fra oldtiden gennem middelalderen og til i dag kan vi bl.a. tydeligt se i den kendsgerning, at slavehold og strafudmåling ved kriminelle handlinger er spørgsmål, man de fleste steder i dag har ganske andre forestillinger om end tidligere. Selv de højt skattede 10 bud fra Gl. Testamente må betegnes som utidssvarende både i kraft af, hvad der er lagt vægt på, og ikke mindst hvad der ikke er nævnt.

Med unitarismens tro på mennesket og dets udviklingsmuligheder i frihed, er det hos os almindeligt med den opfattelse, at etiske normer bør skabes af mennesker ubundet af utidssvarende normer eller "fordomme". Ud fra en religiøs/unitarisk betragtning kan man have den opfattelse, at det skabte menneske har en etisk/moralsk udviklingsmulighed, der næres gennem erfaringerne i menneskelivet.